

товано трактувати цілу шірку історико-культурних явищ в Україні, розв'язати складні завдання національно-державного будівництва міжнародних відносин.

М. Долгов

/Дніпропетровськ/

ЕТНІЧНА КУЛЬТУРА І ПОБУТ УКРАЇНЦІВ ОМЩИНИ

Українські хлібороби, які переселилися на територію Омщини в кінці ХІХ — на початку ХХ ст., цілком природно, прагнули до компактного проживання, гуртуючись в общини, щоб таким чином зберегти свій етнос, національну свідомість і культуру в чужому середовищі. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції науково-дослідної лабораторії українського фольклору, народних говорів та літератури Придніпров'я дають підстави стверджувати, що до певної міри українцям Омщини вдалося зберегти свій національний генетичний код. У багатьох селах і райцентрах Омської області, де вони проживають, досить поширена українська мова на розмовному рівні /в сім'ї, побуті, громадських місцях і навіть на виробництві/. Причому культура мовлення мало чим відрізняється від живого мовлення східних і південних регіонів України.

Переселяючись до Західного Сибіру, наші земляки зберегли рідну топоніміку в назвах районів /Павлоградський, Полтавський, Одеський, Таврійський/, сіл /Москаленки, Ганнівка, Катеринославка, Нікопольське, Барвінівка, Богданівка, Новосанжарівка, Чернігівка, Богодухівка/. Потяг до суто національного простежується і на рівні архітектури присадибних ділянок, що вигідно виділяються серед традиційних російських, і на рівні культури землеробства та побуту в залежності від того, з яких регіонів України вони прибули. В такій же мірі це стосується інтер'єру кімнат в хатах, де проживають сім'ї українців, та народних ремесел, які тут дещо призабуті.

Пам'ять наших земляків зберегла протягом майже столітнього періоду українські пісні, завезені ще першими переселенцями. До цього, звичайно, їх спонукала історична відірваність від праматері-України, де, на відміну від діаспори, взаємозбагачен-

ня і взаємопроникнення пісенних набутків між західними і східними регіонами відбувається постійно і досить інтенсивно. Вивчення інформаторів у сільськогосподарських районах півдня Омської області підтверджує той факт, що у переважній більшості населених пунктів українські народні пісні співають не тільки в сім'ях, а й у колективах художньої самодіяльності, де вони складають основу репертуару. Загалом, найчисельнішою групою є пісні про кохання і, як не дивно, жартівливі. Далі йдуть родинні, чумацькі, рекрутські та весільні.

Історична відірваність від України спонукала українців Омщини міцно утримувати фольклорну пам'ять свого народу, тому тут можна відшукати пісенні зразки, які на праматерній землі призабуті, а подекуди й зовсім забуті. Такий стан сприяв ніби консервації пісенної спадщини у діаспорі, але, з іншого боку, людська пам'ять все ж неспроможна утримувати таку кількість фольклорного матеріалу. І якщо додати, що в Росії немає установ, зацікавлених у вивченні та фіксації українського фольклору однієї із найчисельніших етнічних груп, то стане зрозумілим, що втрати майже невідворотні. Зовсім інша ситуація у цьому плані в Україні, де при кафедрах, які спеціалізуються у вивченні російської мови та літератури у вузах, надані можливості для вивчення фольклору російських етнічних груп, котрі проживають компактно на півдні та сході нашої республіки.

З часом фольклор південноукраїнських переселенців набув специфічних ознак. Внаслідок процесів, що відбуваються під час поширення пісні в народі, у текстах натрапляємо місцями на пропуски слів, незначні додатки, що іноді не відповідають рими, поєднуються строфи з адекватних текстів, хоч, як правило, суть змісту збігається з такою в автентичному тексті. Характерною у цьому випадку є пісня про чумака "Та темная нічка", записана в Полтавському районі Омської області. У ній поєднано початок відомої у нас в Україні пісні "Їхав чумака із Криму додому" з основним текстом пісні "Косарики сіно косять". Та все ж записана в експедиції пісня текстуально стоїть ближче до пісні, записаної Д.І.Яворницьким, але у нього — "На рябиночку схилився...", порівняйте — "На драбиночку схилився...". Інша чумацька пісня ("Ходить чумака по долині") інтерпретована переселенцями і на початку звучить як "Туман яром по долині". Далі — майже ідентично. І якщо у збірнику "Чумацькі пісні" /К., 1989 р./ в основі сюжету пісні "Ой ніч моя темная" йдеться про тяжкі передчуття коханої дружини чумака, який повинен повернутися

і далеких невідомих країн, то в аналогічній пісні переселенців звучить мотив трагічної події, що вже сталася.

Та соль берьоту
Зломилн й зломилн
Ще й милого убила.

Слід відзначити помітний вплив російськомовного середовища, що проявляється у вкрапленні в український текст русизмів у піснях "Ой бочечка, бочечка дубовая", "Вийшла Дуня погулять", "Блини", "Кучерявая береза" та ін.

Зафіксовано і зразки авторської творчості. Автори їх переважно учасники фольклорних колективів. Звичайно, в даному разі не випадає говорити про високий професійний і художній рівень цих народних піснетворів, але в них зримо простежується позиція автора як сучасника тих подій і процесів, що відбуваються у сімейному побуті, громадському і політичному житті країни.

Крім пісень, зафіксовано також національні звичаї, обряди і народні свята українців. Так, інформатор з райцентру Павлоградка Шевченко Ф.С. /1915 року народження/ та Кочубей Є.В./1929 року народження/ з с.Ольгинце цього ж району переповіли про забуті зимові обрядові дійства Свят-вечора, Різдва, Миланки, Старого Нового року, а також пов'язані з ними ворожіння дівчат про майбутнього нареченого і статок.

Варто окремо зупинитися на одній з щедрівок, записаних від Кочубей Є.В. Як обрядове дерево обиралася Береза, що виконувала функцію тотема. У щедрівці передано приготування домашців до Свят-вечора:

Що посеред двору береза стояла.
Щедрий вечір, добрий вечір!
Двори замітали, гостей дожидали.
Щедрий вечір, добрий вечір!
Столи застидали та все килимами.
Щедрий вечір, добрий вечір!

У давнину українці вірили в існування нечистої сили. Причиною багатьох своїх бід і негараздів вважали капості чаклунів, чарівниць, мар... Найчисельніші серед них були відьми. Зафіксовано один із забутих прикладів народної демонології. Напередодні Івана Купала, як стемніє, хлопці сідають на кочерги і йдуть по вулиці, а дівчата йдуть за ними, сховавши дуді "під мишки". Обов'язково хтось з жінок вийде з хати і почне на них сваритися за таке дійство. Дівчата повинні весь час зберігати

мовчання. Ті з жінок, які так бурхливо реагували на таке дійство, і вважалися за народними повір"ями відьмами.

За переказами, вінки, в яких на Івана Купала стрибали через вогнище, рятували капусту від черв"яків.

Під час експедиції в Омський край від Шевченко Ф.С. записано низку сороміцьких народних пісень і анекдотів.

Потяг до специфічно національного простежується у переселенців з України і на рівні народного житла. По тому, як біляться чи фарбуються зовні хати, неважко зробити висновок, з якого регіону переїхали жити сюди їх предки. Про високий рівень естетичної культури, який привносять у навколишнє середовище наші земляки з Галичини, говорять прикрашені орнаментом, переважно двоповерхові адміністративні будинки в деяких райцентрах. У селах же, де проживають наші земляки, пофарбовано паркани, декоровано ворота, під вікнами насіяно квітів: рож, кручених паничів, чорнобривців тощо. Перед хатою і на подвір'ї росте низенький спориш. Напроти хати — літня кухня з сарасм. У дуже старих хатах в інтер'єрі зберігаються сволоки, на яких тримається стеля. Серед хатнього начиння трапляються ще подекуди скрині, ослони, домоткані килими.

Що стосується національної кухні українців, то і тут переважають страви, які готуються у нас на батьківщині.

Незважаючи на те, що цей регіон охоплює південь Омської області, природні кліматичні умови тут досить суворі. Однак це не заважає нашим землякам проявляти високу культуру землеробства, тваринництва.

На підставі матеріалів фольклорно-етнографічної експедиції в Омську область Російської федерації можна зробити ряд висновків. Насамперед, визначення поняття "переселенці" потребує уточнення. Найбільш точним, як нам видається, буде назва "емігранти". Тривалий період бездержавності української нації спричинився до масової еміграції, що посилилася на рубежі XIX-XX ст. і мала в своїй основі соціально-економічні причини. Зокрема, південь Омської області обживали українські емігранти, здебільшого вихідці з незаможних, часом багатодітних сімей. Вони намагалися зберегти свою етнічну спільноту за умов, які до цього часу залишаються несприятливими.